

Pienet kertomukset, suuret merkitykset

Kerronta, identiteetti ja vuorovaikutus käsinkirjoitetuissa lehdissä

Kirsti Salmi-Niklander

Tulkinnan ongelmat askarruttavat sekä historiallisten että etnografisten aineistojen tutkijoita. Miten voidaan tavoittaa yksilöllinen ja yhteisöllinen kokemus ideologisen retoriikan ja mallikertomusten takaa? Miten voimme arvioida, milloin kertojat puhuvat tai kirjoittavat (tai uskovat itse puhuvansa tai kirjoittavansa) omia ajatuksiaan ja havaintojaan? Milloin he taas laskevat leikkiä, kertovat sitä mitä heiltä odotetaan tai tietoisesti valehtelevat? Tarkastelen artikkelissani kerronnan tutkimusta metodologisena välineenä, jonka avulla voidaan etsiä vaihtoehtoisia tulkintoja ja arvioida tulkintojen uskottavuutta. Pohdin erityisesti niin kutsuttujen ”pienien kertomusten” tutkimuksen soveltamismahdollisuuksia 1800-luvun ja 1900-luvun alun käsinkirjoitettujen lehtien tapahtumakerronnan analyysiin. Pienet kertomukset liittyvät identiteetin rakentamiseen arkipäivän vuorovaikutustilanteissa.

Olen pohtinut tapahtuman, kokemuksen ja kerronnan suhteita aiemmissa julkaisuissani, joissa olen käsitellyt Karkkilan työläisnuorten keskusteluyhteisöä 1910–20-luvulla sekä helsinkiläisten nuorten aikuisten yhteisöjä 1890-luvulla (Salmi-Niklander 2004, 2005, 2006a, 2006b). Olen hahmottanut tapahtumakerrontaa, joka liittyy yhteisöllisiin ”pieniin” tapahtumiin kuten kokouksiin, iltamiin ja urheilukilpailuihin. Tapahtumakerronta eroaa monessa suhteessa henkilökohtaisesta kokemuksesta. Sandra Dolby Stahl (1989, 12–13) määrittelee henkilökohtaisen kertomuksen (*personal experience narrative*) proosakertomukseksi, joka viittaa yksilön omiin kokemuksiin, joka kerrotaan minä-muodossa ja jonka sisältö ei perustu kollektiivitradiitioon. Henkilökohtaisilla kertomuksilla on dramaattinen rakenne, niissä painotetaan kertomuksen totuutta, ja kertomuksen esittäjä on identtinen sen sisäisen kertojan kanssa. Tapahtumakerronnassa taas painottuu yksilöllisen kokemuksen sijasta kollektiivinen toiminta. (Mts. 14–15.) Siinä käytetään vivahteikkaita kerronnallisia keinoja, vaikka käsiteltävät tapahtumat ovat usein yksinkertaisia ja epädramaattisia. Minäkertojaa yleisempi on me-kertoja, joka kuvailee ryhmän kokemuksia ja toimia (Salmi-Niklander 2004, 172–175; 2006a, 206).

Tutustuessani tuoreeseen kerronnan tutkimukseen olen havainnut, että niin kutsuttujen ”pienien kertomusten” tutkijat ovat eri tieteenaloilla (psykologia, sosiologia) ja erilaisia aineistoja (haastattelut, sähköpostiviestit) analysoiden päätyneet samansuuntaisiin havaintoihin ja päätelmiin, joita olen itse tehnyt historiallisten aineistojen pohjalta. ”Pienien kertomusten” tutkimusmetodologian soveltaminen historiallisiin ja kirjoitettuihin aineistoihin vaatii sen uudelleen muokkaamista, mutta se antaa mahdollisuuksia aineistojen innovatiivisiin uudelleen luontoihin ja vertailuihin.

Tutkimuskohteinani ovat nuorten aikuisten keskusteluyhteisöt 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun Suomessa: osakunnat, raittius- ja nuorisoseurat sekä työväenyhdistykset. Näissä yhdistyksissä kehitettiin vaihtoehtoisia itseopiskelun muotoja, joiden avulla täydennettiin muodollisia opintoja. Niissä opiskeltiin myös yhteiskunnallista toimintaa: kokous-

käyttäytymistä, väittely- ja esiintymistaitoja sekä julkista kirjoittamista. Käsikirjoitetut lehdet olivat näissä yhteisöissä suosittu toimintamuoto, ja ne toimivat tärkeänä vaihtoehtoisena julkaisufoorumina erityisesti poliittisen sensuurin aikoina. Ne ovat myös sisällöltään rikkaita, monitasoisia ja -äänisiä aineistoja, jotka antavat tietoa yhteisöjen sisäisestä vuorovaikutuksesta, ristiriidoista ja neuvotteluista. (Salmi-Niklander 2004, 103–112.)

Osakuntia, raittiusseuroja ja nuorisoseuroja on tutkittu omina kokonaisuuksinaan.[1] Näissä järjestöissä on toiminut nuoria aikuisia, jotka luovat uudenlaista yhteiskunnallista kulttuuria ja toiminnan muotoja. Vaikka aineistojen ideologiset ja historialliset kytkennät sekä kirjoittajien yhteiskunnallinen tausta ovat erilaisia, yhteisöllisten tapahtumien kuvauksessa on havaittavissa samansuuntaisia piirteitä. Näiden järjestöjen ja niissä tuotettujen tekstien vertaileva analyysi voi tuottaa kiinnostavia tuloksia.

Pienten kertomusten tutkimuksesta

Kerronnan tutkimus on tullut viime vuosikymmeninä suosituksi monilla tieteenaloilla ja suuntautunut monelle taholle. Corinne Squire, Molly Andrews ja Marie Tamboukou (2008, 5) erottavat kerronnan tutkimuksesta ensiksikin tapahtumiin ja kokemuksiin perustuvat tutkimussuuntaukset. William Labovin ja Joshua Waletzky:n paljon sovellettu narratiivinen malli (1967) perustuu suullisiin kertomuksiin, jotka käsittelevät kertojalle menneisyydessä sattuneita tapahtumia. Kokemukseen suuntautunut kerronnan tutkimus hyödyntää myös kirjallisia aineistoja, jotka kohdistuvat kokemuksellisiin prosesseihin ja ovat muodoltaan ja laajuudeltaan hyvin erilaisia. Kokemuksen tutkimus on laajentanut kerronnan tutkimuksen aluetta, mutta se on myös rikastanut sen metodologisia välineitä. Kolmas kerronnan tutkimuksen suuntaus kohdistuu kerronnan sosiaaliseen luomisprosessiin. Kertomukset nähdään paremminkin dialogisina konstruktioina kuin sisäisten tilojen heijastumina.

Toinen suuri vedenjakaja kerronnan tutkimuksen piirissä on ”pienien” ja ”suurten” kertomusten tutkimuksen välinen jännite. Pienten kertomusten tutkijat haluavat kiinnittää huomiota ”luonnollisiin” kertomuksiin, vuorovaikutukseen ja kerrontaan sosiaalisena toimintana. (Squire & alii 2008, 7.) Michael Bamberg (2006, 142) ja Alexandra Georgakopolou (2006, 123) liittävät pienten kertomusten tutkimuksen laajempaan ”uuteen kerronnalliseen käännteeseen”. Kysymys on laajasti ottaen kognitivistista kerronnan teoriaa sekä elämän ja kokemuksen tekstualisoimista kohtaan suunnatusta kritiikistä. (Bamberg 2006, 142.) ”Suurten kertomusten” tutkimus analysoi kertomuksia maailmojen ja identiteettien representaatioina, kun taas pienten kertomusten tutkijat ovat kiinnostuneita kertomusten käytöstä vuorovaikutustilanteissa (Bamberg & Georgakopolou 2008, 382). Mark Freeman (2006) on kuitenkin arvostellut pienten ja suurten kertomusten vastakkainasettelua ja erityisesti sitä, että pienten kertomusten tutkijat katsovat niiden olevan lähempänä ”todellista elettyä elämää”. Paremminkin pienet ja suuret kertomukset täydentävät toisiaan, sillä suurissa kertomuksissa toteutuva kerronnallinen reflektio on itsessään tärkeä osa elettyä elämää ja kokemusta (Freeman 2006, 135).

Pienten kertomusten tutkimus ei kohdistu niinkään kertojien kokemuksiin kuin puheeseen, sekä sen sisältöön että siihen liittyviin sosiaalisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen (Bamberg mts. 144–145). Michael Bamberg painottaa kerronnan käytäntöjen ja kontekstien tutkimusta sekä kerrontahetken välitöntä vuorovaikutusta: kerronnan tutkimus ei suuntaudu vain menneisyyteen, vaan myös kerrontahetkeen ja tulevaisuuteen, sillä kerronta on aina vuorovaikutusta kertojan ja yleisön välillä (Bamberg 2006, 139–140).

Pienten kertomusten tutkimus tarkastelee sitä, miten ihmiset käyttävät kertomuksia arkipäivän tilanteissa luodakseen käsitystä siitä, mitä he ovat. Pieniä kertomuksia voidaan kut-

sua myös vuorovaikutuskertomuksiksi (*narratives-in-interaction*). Ne ovat sitoutumisen paikkoja, joissa minuutta ja identiteettejä luodaan, toteutetaan ja kokeillaan. (Bamberg & Georgakopolou 2008, 378–379.) Bamberg ja Georgakopolou (2008, 379–380) liittävät pienet kertomukset vahvasti identiteettiin ja identiteettityöhön. Jokapäiväisen toiminnan ja kerronnan toistuvat muodot rakentavat habituksia, joista puolestaan rakentuu jatkuvuuden tunne, yhteisöllinen tietoisuus ”samuudesta” huolimatta jatkuvasta muutoksesta.

Pienet kertomukset käsittelevät äskeisiä tai parhaillaan eteneviä, tulevia tai mahdollisia tapahtumia. Ne voivat olla viittauksia tuttuihin kertomuksiin tai kieltäytymistä niiden kertomisesta. Ulkopuolisen näkökulmasta ne voivat olla myös ”kertomuksia ei mistään”. (Bamberg & Georgakopolou 2008, 381–382; Georgakopolou 2007, viii.) Monet pienet kertomukset täyttävät kertomuksen peruskriteerin esittäessään tapahtumien jatkumon. Jotkut niistä eivät täytä tätä kriteeriä, mutta toimivat kuitenkin siihen liittyvillä odotuksilla ja viittauksilla.

Pienten kertomusten empiirinen tutkimus on kohdistunut erityisesti nuorten ihmisten suulliseen kerrontaan. Alexandra Georgakopolou (2007) on tutkimuksessaan *Small stories, interaction and identities* analysoinut kreikkalaisten 17–20-vuotiaiden nuorten naisten arkikerrontaa käyttäen aineistonaan nauhoitettuja keskusteluja, haastatteluja, havainnointia ja sähköpostiviestejä. Hän erottaa aineistossa neljä erilaista pienten kertomusten tyyppiä:

- 1) ennakoidut kertomukset (*stories to be told*), jotka viittaavat myöhemmin kerrotta-vaan kertomukseen;
- 2) uutiset (*breaking the news*), jotka käsittelevät parhaillaan eteneviä tapahtumia;
- 3) projektiot, joissa käsitellään tulossa olevia tapahtumia sekä
- 4) jaetut kertomukset (*shared stories*), jotka ovat kerrontayhteisön jäsenille niin tuttuja että pelkkä viittaaminen niihin riittää. (Georgakopolou 2007, 40–55.)

Georgakopolou (2007, 86–87) analysoi pienten kertomusten rakennetta, joka poikkeaa monessa suhteessa William Labovin esittämästä klassisesta kertomusmallista. Labovin malli kohdistuu rakenteeltaan ”ehyisiin”, henkilökohtaisiin ja menneisyyteen suuntautuviin kertomuksiin. Pienten kertomusten rakenteelle tyypillisiä piirteitä ovat dialogisuus, fragmentaarisuus ja vuorovaikutteisuus.

Pienet kertomukset ja historialliset aineistot

Voin tunnistaa Michael Bambergin ja Alexandra Georgakopoloun luonnehtimat pienten kertomusten perustyyppit käsinkirjoitettujen lehtien teksteistä, joissa kirjoittajat tuskailevat kertomisen vaikeutta, viittaavat yhteisön jäsenille tuttuihin kertomuksiin tai yrittävät etsiä kertomisen arvoista tapahtumaa. Joissakin teksteissä taas luodaan alussa odotuksia, jotka kuitenkin jäävät toteutumatta. Olen kutsunut tällaisia kertomuksia valekokemuskertomuksiksi tai pseudokertomuksiksi.[2] Joskus on kysymys kirjoittajien taitamattomuudesta, mutta usein näissä kirjoituksissa käytetään korrektaa ja vivahteikasta kieltä ja ne ovat tottuneiden kirjoittajien käsialaa.

Olen kiinnittänyt huomioni myös sellaiseen käsinkirjoitettujen lehtien lajityyppiin, joka jää kaunokirjallisuuden, lehdistön ja suullisen perinteen lajityyppien ulkopuolelle ja jota kutsun paikallisen tapahtuman kuvaukseksi. Se käsittää kertomuksia pienistä paikallisyhteisön tapahtumista: kokouksista, illanvietoista, urheilukilpailuista sekä vapaamuotoisista matkoista ja retkistä. Olen nostanut nämä kertomukset analyysin keskeiseksi kohteeksi ja tarkastellut niihin liittyvää tapahtumakerrontaa suhteessa muistelu- ja kokemuskerrontaan.

(Salmi-Niklander 2004, 311–364.) Kuvauksen ja kertomuksen välinen terminologinen rajanveto on omassa tutkimuksessani häilyvää siksi, että tapahtumakerronta poikkeaa monessa suhteessa fiktiivisistä kertomuksista ja kokemuskerronnasta. Kuvailevan ja kertovan aineksen vuorottelu on tapahtumakerronnalle tyypillinen piirre.

Olen myös suhteuttanut tapahtumakerronnan määrittelyä antropologian ja historiantutkimuksen metodologisiin keskusteluihin (Salmi-Niklander 2006a, 200–205). Vaikka käsitelen historiallisia aineistoja, määrittelen tapahtuman paremminkin antropologisessa kuin historiallisessa merkityksessä toimintojen kokonaisuutena, jolla on alku, loppu ja yleensä jokin nimi. Suhteutettuna Victor Turnerin (1986, 35–36), Edward Brunerin (1986, 4–6) ja Wilhelm Diltheyn (1976, 210) esittämiin termeihin ja ajatuksiin määrittelen tapahtuman ”rajatuksi kokemukseksi”, joka sijoittuu tapahtumavirran (*mere experience*) ja erityisten kokemusten (*an experience*) välimaastoon. Rajatulla kokemuksella on selkeä alku ja loppu ja se poikkeaa arkisesta tapahtumavirrasta.

Pienten kertomusten tutkimuksen soveltaminen historialliseen aineistoon on metodologisesti ongelmallista, sillä tämä tutkimussuuntaus perustuu haastatteluaineistoille. Tuoreessa artikkelissaan (2008) Michael Bamberg ja Alexandra Georgakopoulou esittävät yksityiskohtaisen analyysimallin, jolla vuorovaikutuskerrontaa voidaan tutkia haastatteluaineistossa. Ensimmäinen analyysivaihe kohdistuu kertomuksen henkilöihin ja heidän suhteisiinsa; toinen vaihe (jonka Bamberg ja Georgakopoulou jakavat kolmeen eri alavaiheeseen) puhujan/kertojan positiioihin vuorovaikutustilanteessa; kolmas vaihe siihen, miten puhuja/kertoja suhteuttaa oman identiteettinsä vallitseviin diskursseihin ja mallikertomuksiin (*master narratives*).[3]

Miten tutkija voi tavoittaa vuorovaikutuksen kirjallisista lähteistä ja fragmentaarista historiallisista aineistoista? Omaa tutkimusaineistoani, käsinkirjoitettuja lehtiä, voi luonnehtia suullis-kirjalliseksi vuorovaikutuskerronnaksi. Lehtiä on useimmiten tuotettu vain yksi kappale, mutta niitä voidaan silti pitää julkaisuina, sillä yksittäisten numeroiden sisältö on esitetty lukemalla ne ääneen kokouksissa tai iltamissa. Suullinen esitys on siis ollut olennainen osa niiden julkaisuprosessia, ja kuulijat ovat voineet antaa suoraa suullista palautetta. Usein käsinkirjoitetut lehdet ovat myös olleet luettavissa kokoushuoneessa tai lukusalissa, ja joissakin tapauksissa niitä on kierrätetty lukijalta toiselle. Jotkut lehdet ovat olleet yksittäisten kirjoittajien tuotantoa alusta loppuun, mutta useimmiten niiden toimittaminen on ollut kollektiivinen prosessi: päätoimittaja on kirjoittanut puhtaaksi eri kirjoittajien tekstit ja lukenut ne ääneen kokouksessa. Kunkin tekstin tuottamiseen on siis osallistunut monia henkilöitä: tekstin alkuperäinen tekijä, puhtaaksikirjoittaja (suullisen kertomuksen tai kirjallisen tekstin pohjalta) ja ääneen lukija. (Salmi-Niklander 2004, 116–118, 157–158.) Käsinkirjoitetuissa lehdissä on käytetty hyvin paljon nimimerkkejä, joten yksittäisten kirjoittajien identiteetti on hämärrytetty. Yksi kirjoittaja on voinut käyttää monia nimimerkkejä ja useat kirjoittajat samaa nimimerkkiä.[4] Käsinkirjoitetuissa lehdissä toteutuu sosiaalinen tekijäisyys, jonka Margaret Ezell (1999, 21–44) on määritellyt tyypilliseksi piirteeksi 1600–1700-luvun käsikirjoituskulttuurille.

Bambergin ja Georgakopouloun analyysimallia voidaan soveltaa historiallisiin aineistoihin jonkin verran muokattuna. Vuorovaikutuskerronnan analyysissa on kiinnitettävä huomiota ensiksi kertomuksen sisäiseen maailmaan: henkilöihin, tapahtumiin sekä ajan ja paikan määrittelyihin. Tärkeitä havainnoinnin kohteita ovat myös kirjalliset viittaukset ja metakerronnalliset elementit, joissa kertoja suhteuttaa kertomustaan ideaalimalleihin. Toinen analyysin taso liittyy tekstin tuottamisprosessiin ja siihen liittyvään vuorovaikutukseen. Mitä tietoa meillä on tekstin todellisista tuottajista ja sen saamasta vastaanotosta? Kolmas analyysin taso liittyy kertomuksen oman aikansa historiallisiin tapahtumiin, ideologisiin

diskursseihin ja mallikertomuksiin. Myötäileekö kertomus niitä, asettuuko se niitä vastaan vai kokonaan niiden ulkopuolelle? Huumori, ironia ja parodia liittyvät kaikkiin näihin analyysin tasoihin: kerronnan keinoihin, yhteisölliseen vuorovaikutukseen ja ideologisiin diskursseihin.

Käsinkirjoitettujen lehtien tuotantoprosessia sekä niiden esitys- ja julkaisutilanteita on vaikea tavoittaa, vaikka joissakin lähteissä on näistä huomioita ja kommentteja. Kuitenkin kertomusten tuottamiseen liittyviä vuorovaikutusprosesseja voidaan hahmottaa eri aineisto- ja vertailemalla. Tässä suhteessa metodologisia ideoita antavat Robert Darntonin tutkimukset 1700-luvun Ranskan kommunikaatiohistoriasta. Darnton (1995, 189; 2000, 7–9) on rakentanut mallin kommunikaatiokehästä (*communication circuit*), jonka avulla hän havainnollistaa tekstien, laulujen ja kertomusten kiertokulkua suullisessa, käsinkirjoitetussa ja painetussa mediassa. Olen soveltanut Darntonin mallia 1900-luvun alun työläisnuorisokulttuuriin (Salmi-Niklander 2004, 444–449; 2006b, 112) ja seurannut joidenkin laulu- ja proosatekstien julkaisuhistoriaa painetuissa ja käsinkirjoitetuissa julkaisuissa sekä suullisessa perinteessä (Salmi-Niklander 2002; 2006b). Jos tarkastelun keskiöön nostetaan tekstien sijasta ihmiset, voidaan puhua kommunikaatioverkostoista. Miten yksilöt käyttivät hyväkseen erilaisia ilmaisu- ja julkaisukeinoja sekä loivat erilaisia kirjallisia identiteettejä keskusteluyhteisöissä?

Pienten kertomusten tutkimuksen antamia keskeisiä uusia ideoita ovat huomion kohdistaminen vähäpätöisiltä ja marginaalisilta tuntuviin kertomuksiin sekä niihin liittyviin vuorovaikutusprosesseihin. Pienten kertomusten tutkimus voi tehdä näkyviksi niitä huomaamattomia ja artikuloimattomia muutoksia, joissa laajat historialliset prosessit alkavat, kehittyvät ja toteutuvat. Se voi tehdä näkyviksi myös niitä prosesseja, jotka keskeytyivät ja jäivät toteutumatta.

Keskusteluyhteisöt ja tapahtumakerronta

Havainnollistan artikkelissani pienten kertomusten, tapahtumakerronnan ja kommunikaatioverkostojen suhteita analysoimalla kolmea kertomusta, jotka on tuotettu ja esitetty nuorten aikuisten keskusteluyhteisöissä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Nämä keskusteluyhteisöt ovat Savokarjalainen osakunta 1880-luvulla, helsinkiläinen raittiusseura ”Tähti” 1890-luvulla sekä Hirolan nuorisoseura Mikkelin maalaiskunnassa 1900-luvun alussa. Olen kiinnostunut näistä nuorten aikuisten keskusteluyhteisöistä siitä syystä, että käsinkirjoitetut lehdet ovat olleet niissä vahva traditio ja aineistot ovat säilyneet.[5] Näiden yhteisöjen käsinkirjoitetuista lehdistä löytyy myös paljon esimerkkejä tapahtumakerronnasta. Havaintojeni mukaan paikallisyhteisöjen tapahtumien ja kirjoittajien omien kokemusten kuvaaminen vaihteli käsinkirjoitetuissa lehdissä varsin paljon eri yhteisöissä ja eri aikoina. [6]

Näitä keskusteluyhteisöjä yhdistää myös se, että niiden jäsenet joutuivat arvioimaan identiteettiään uudelleen monella tasolla. Savokarjalaisen osakunnan jäsenissä oli paljon ensi polven sivistyneistöä, jolle pääkaupungin elämä ja opiskelu olivat uusia asioita. Kiivas kielitaistelu ja 1880-luvun uudet aatteet – naiskysymys, kehitysoppi, uskontokritiikki, sosialismi – jakoivat osakuntalaisia eri leireihin. (Ruutu 1939, 263–342.) Savokarjalaisen osakunnan arkistot on huolellisesti talletettu ja historiaa kirjoitettu sekä omana aikana että myöhemmin. Monista tämän yhteisön jäsenistä tuli suomalaisen kulttuurielämän merkittäviä vaikuttajia, jotka käsittelivät opiskeluvuosiensa myöhemmissä fiktiivisissä ja muistelmateksteissään (Juhani Aho, Kustavi Grotenfelt, Arvid Järnefelt, Ilmari ja Kaarle Krohn, Matti Kurikka, A.B. Mäkelä). Osakuntalehti *Savo-Karjalainen* oli heille merkittävä ilmaisuväli-

ne, jossa he julkaisivat ensimmäiset kirjoituksensa. Lehden toimittajavalinnoista ja yksittäisten tekstien sisällöstä käytiin usein tiukkaa kilpailua ja väittelyä. (Ruutu 1939, 270–271, 289–296.)

Raittiusyhdistys ”Tähti” oli perustettu vuonna 1885 ja se kokosi riveihinsä sekä sivistyneistöä että käsityöläisiä ja työväestöä. 1890-luvun alkupuolella sivistyneistön suhteellinen osuus kuitenkin väheni. Raittiusseurat olivat ensimmäisiä julkisia yhdistyksiä, joissa naiset toimivat miesten rinnalla. Raittiusaatteesta pyrittiin luomaan uutta yhteistä ideologiaa, jonka Irma Sulkunen (1986, 272–278) on määritellyt ”kansalaisuskonnoksi”. *Kehitys*-lehteä toimitti yhdistyksen puhujaklubi vuosina 1891–1899, ja vuosikerrat 1891–1893 (yhteensä noin 500 sivua) ovat säilyneet. Raittiusyhdistys ”Tähdestä” on säilynyt niukasti muuta arkistoaineistoa lehden lisäksi, mutta joidenkin tunnistettavien kirjoittajien elämänvaiheita ja kommunikaatioverkostoja seuraamalla olen päässyt sisälle vuorovaikutusprosesseihin.[7]

Hirolan nuorisoseura sai alkunsa pienessä kyläyhteisössä Mikkelin pohjoispuolella 1900-luvun alun poliittisissa kuohunnoissa. Sortovuosien aikana Hirolassa pidettiin kotikoulua, joka helmikuussa 1900 järjestäytyi nuorisoseuraksi. (Laitinen 1992, 477.) Jäsenet olivat Hirolan ja Rämälän kylien maalaistalojen tyttäriä ja poikia, mutta mukaan pyrittiin houkuttelemaan myös maattomia kyläläisiä ja maatyöläisiä. *Wirittäjä*-lehteä ryhdyttiin toimittamaan vuonna 1906 ja se on laajimpia arkistoista löytämiäni nuorisoseuralehtikokoelmia. Hirolan nuorisoseura tarjoaa kiinnostavan vertailukohteen helsinkiläisille aineistolle. Sekä Savokarjalaisessa osakunnassa että raittiusyhdistys Tähdessä toimi nuoria aikuisia, jotka olivat lähteneet juuriltaan ja saattoivat siis luoda uutta identiteettiä pääkaupungissa. Miten vuorovaikutuskerronta toteutui pienessä, tiiviissä kyläyhteisössä?

Vaikka *Savo-Karjalainen*, *Kehitys* ja *Wirittäjä* sekä niiden taustayhteisöt ovat monessa suhteessa erilaisia, olen löytänyt niiden kirjoituksista samankaltaisia teemoja ja lajityyppejä. Analysoin tässä kolmea markkinakuvasta, jotka on julkaistu näissä lehdissä vuosina 1886 (*Savo-Karjalainen*), 1891 (*Kehitys*) ja 1906 (*Wirittäjä*). Markkinat ovat julkinen tapahtuma, johon kirjoittajat osallistuvat ja jota he havainnoivat ja kommentoivat. Kuitenkin näissä kertomuksissa havainnollistuvat myös yhteisöjen sisäiset jännitteet, jotka suhteutetaan yksilölliseen kokemukseen ja ideologisiin diskursseihin. Näistä *Wirittäjän* kertomus kuuluu sellaisenaan pieniin kertomuksiin, ja kaksi muuta sisältävät pieniä kertomuksia, joihin viitataan ja joita kommentoidaan. Erilaisina nämä kertomukset antavat kuvan tapahtumakerronnan ulottuvuuksista.

Kirjoitettujen tekstien analyysissä täytyy ottaa huomioon myös kirjallisen kerronnan erityispiirteet. Vaikka kirjoittajat käsittelevät omia kokemuksiaan ja paikallisyhteisön tapahtumia, he käyttävät kerronnassaan kirjallisen etäännyttämisen keinoja: kertojapositioita, ajan ja paikan vaihtelua, kirjallisia viittauksia sekä ironiaa ja parodiaa. Kutsun tätä prosessia omien kokemusten fiktivoimiseksi (Salmi-Niklander 2004, 177–179). Olen hahmottanut väitöskirjassani käsikirjoitettujen lehtien kertojapositioita Shlomith Rimmon-Kenanin (1993) fiktiivisen kerronnan kertojatyypin pohjalta. Näistä tapahtumakerronnassa yleisimpiä ovat ryhmään sulautuva kertoja, joka tarkastelee tapahtumia me-muodossa, sekä tarkkaileva ja kommentoiva kertoja, jotka eivät kuvaa omaa toimintaansa vaan ovat tapahtumien näkymättömiä tarkkailijoita. (Salmi-Niklander 2004, 164–165.)

Silakkamarkkinoilla

Savo-Karjalaisen (1886) ja *Kehityksen* (1891) markkinakertomukset käsittelevät mitä ilmeisimmin Helsingin silakkamarkkinoita, vaikka itse kalakauppaa ei mainita kummassakaan tekstissä. Kirjoitusten ajallinen etäisyys on vain viisi vuotta, mutta niiden tyyli ja

suhtautuminen markkinoihin lieveilmiöineen ovat täysin erilaisia. Tämä erilainen sävy tulee esille jo kertomusten alussa:

Markkinakertomus, *Savo-Karjalainen* 9.10.1886:

Markkinat ovat jo olleet ja menneet liikkeineen, maalaisineen, meluineen ja ai-noastaan tawallista suurempi laivan paljous rannassa muistuttaa markkinapäi-wään jyryä ja tohinaa. Niin, johan ne menneet owat, ja ehkäpä joku arwelee, että ei niitä enää ränttää muistellakkaan, mutta onhan markkinoilla hywät puolensa, jos huonotkin. Tuskin koskaan näkee kaupungin kaduilla niin paljo iloisia kasvo-ja yht'aikaa, kuin juuri markkinoilla. Wanhat ja nuoret, miehet ja naiset, maalai-set, rouwat, ryökkynät, kaikki tuntevat samaa iloa. [-]

Markkinat, *Kehitys* 15.10.1891:

Niin kuin kaikki vielä hyvin muistavat riehuivat markkinat täällä taasen t.k. 1:nä ja 2:nä pnä kaikessa komeudessaan monine viettelyksineen, melkeinpä suoraan sanoen kaikkien turmiollisuuksien matkaan saattajina, sillä tuskin milloinkaan tapahtuu niin paljo petosta ja rikosta, kuin juuri noilla niin yleiseksi tulleilla markkinoilla.

Se hetki oli taasen hyvin kipeä muistaa oikeen ajattelevalle kansalaiselle, puhumattakaan elävistä kristityistä, siitä nurinpuolisuudesta, jolla nykyään kristi-kunnassa yhteiskunnan asioita hoidetaan. [-]

Savo-Karjalaisen markkinakuvaus lähenee tyyliltään lehtireportaasia. Kertoja havainnoi ja kommentoi ihmisiä ja tapahtumia me-muodossa, vaikka missään yhteydessä ei käy ilmi, että hänellä olisi kumppani mukanaan. Konkreettiset siirtymät kaduilla ja toreilla antavat kerronnalle välittömyyden tuntua, ikään kuin seuraisimme radioreportaasia:

”Mutta jopa nyt tulimme kauppatorille yhtäkkiä, ollaampa sitä sitte täälläkin hiukan. Onhan meillä täällä edessämme ihana näky: pitkät riwit rinkilöitä ja jos jonkinmuotoisia ja kokoisia sekä vielä kaikellaisia hedelmiä semmoinen joukko, että luulisi helsinkiläisten pelkillä rinkilöllä ja hedelmillä eläwän.”

Kehitys-lehden kirjoittaja puolestaan asennoituu markkinoihin hyvin vahvasti moralisoiden, ja tämä sävy säilyy läpi kirjoituksen. Tämä markkinakuvaus on paremminkin mielipidekirjoitus kuin kertomus, vaikka markkinoiden epäkohtien yksityiskohtaisesta kuvauksesta voi päätellä, että myös kertoja itse on ollut niitä havainnoimassa. Hän käyttää kuitenkin havainnoista yleistävää me-muotoa tai määrittelee markkinoiden vastustajat – myös itsensä – ”oikein ajattelevaksi kansalaiseksi” tai ”eläväksi kristityksi”.

Kertojat ovat molemmissa näkymättömiä tarkkailijoita ja kommentoijia. Keitä sitten ovat kertomuksen yksilöidyt henkilöt? *Savo-Karjalaisen* kertomuksessa on paljon henkilöitä, joista kertoja tekee tarkkoja havaintoja mutta jotka ovat paremminkin yleistettyjä ”markkinatyyppejä”. Heitä ovat ”pieni poikanalli”, piipunnsäänsä imeskelevä maalainen, neitonen päivänvarjoineen, nuori ylioppilas ja renkipoika maalta, joka tarjoaa - - -

”kuokan wartta nostamaan tottunutta käsiwarttaan nuorelle pulleaposiselle maalaistytölle, ja astuu rehentelee sitte esplanaatilla niin onnellisen näköise-nä kiikutellen ruumistaan ja ylpeästi kilahuttaen rautaisia korkorautojaan käytäwän kiwiin, kuin jos hän olisi Helsingin parasta herskapia.”

Joistakin kertojan kohtaamista henkilöistä syntyy pieni tarina. Kaksi talonpoikaa eli ”maanukkoa” seisoskelee kellarikapakan ovella. ”Yksi näistä nykäsee toista hihasta, iskee silmää ja wirkahtaa: ’No tule nyt waan, wai etkö sinä ensinkään pruuukkaakaan?’ Samassa puhuja horjahti kivistä seinää wasten, niin että kyllä woi huomata, että hän itse ’pruukkaa’ jos toinen ei olisi ’pruukkannutkaan’.” Nämä tarinat jäävät kuitenkin impressionistisiksi välähdyksiksi kertoja rientäessä eteenpäin.

Kehitys-lehden kertoja kuvailee viinan vaikutuksia ”maanmiehiin” tuomitsevasti mutta yksilöimättä: ”[-] [J]okainen kun oli ulkona kaupungilla silloin näki, miten paljo juopuneita miltei konttaamalla kulki pitkin katuja – ja jos vielä otamme huomioon ne, joita järjestysmiehemme poliisit korjasivat putkaansa kohmeloaan selvittämään. Suurin osa niistä oli maanmiehiämme, nehän juuri ovatkin helpompia taipumaan tuohon paheeseen, joilla ei ole tilaisuutta saada joka päivä tahtonsa mukaan nauttia väkijuomia.” *Savo-Karjalaisen* kertoja taas kommentoi maalaismiesten ”pruukaamista” ymmärtäväisesti: ”Niin sitä monikin markkinoilla ’pruukaa’, siksi että joutuu johonkin pimeään salaperäiseen koppiin, jossa on ristikot kuin kanahäkissä, mutta se ei oikeastaan ole mikään markkinuuteus, ja sentähden rupeamme taas puhumaan muista asioista.”

Kehitys-lehden kertojan tuomitseva sävy kuitenkin rakoilee, kun hän lähtee kuvailemaan tarkemmin kapakoiden houkutusia. Olutkapakat ”loistavat avoinna” ja Kappelin ”valosat lyhdyt ja ihana soitanto” tekevät ikävän vaikutuksen etenkin ”sukulaiskansaan”, jolla hän luultavasti tarkoittaa virolaisia kauppiaita. Varoitustarinan keskelle rakentuu pieni kertomus raittiusaarnaajasta, joka kauhun ja kateuden sekaisin tuntein seisoo kapakan ikkunan alla katsellen muiden ilonpitoa. Lopuksi kertoja vetoaa ”jokaiseen selväjärkiseen ihmiseen”, jotta kapakat suljettaisiin ainakin markkinoiden aikana. Vasta aivan viimeisissä lauseissa hän esittää mielipiteensä omana itsenään minä-muodossa: ”Ainakin minä puolestani toivon, että markkinat kokonaisuudessaan maastamme poistettaisiin, sillä niiden tarpeellisuus tulisi kyllä korvatuksi jokapäiväisellä kaupalla. Luulenpa että löytyy paljon muitakin todellista siveellisyyttä rakastavia, jotka toivovat samaa.”

Savo-Karjalaisen kertoja ohittaa kapakat markkinoiden ymmärrettävänä lieveilmiönä. Hän herkuttelee kuitenkin markkinoiden moniin aisteihin vetoavilla houkutusilla, erityisesti syömisellä ja juomisella, joiden kuvaukseen liittyy eroottisia vihjauksia:

Nuori kaupungin neitonkin, joka aina muutoin kadulla kulkee niin totisen näköisenä, kuin hän pelkäisi pienen naurahduksen saastuttawan neitseellisiä huuliaan, heiluttelee hymyten päivän warjostintaan ja keskustelee iloisesti nauraen kumppaninsa kanssa, vieläpä pistää pienellä kätösellään salawihkaa somaan suuhunsa wiinirypäleen, tai mitähän makeata lieneekään – niin, älkäämme olko uteliaita, nythän on markkinat. Nuori ylioppilaskin torin kulmassa on hankkinut jotain purtavakseen, taitaapa juuri ensiwooottansa kantaa walkoista lakkia, koska niin mielensä makoisia tekee – salawihkaa hänkin pureskelee, ettei ohikulkewa tyttöparvi näkisi, ne kun ehkä luulisivat hänen purewan mälliä, koska hänen toinen poskensa on hiukan kohollaan, ja sepä ei olisi mikään edullinen luulo, ainakaan jos hän hiukan pyrkii heidän suosionsa ja ... onhan nyt markkinoilla muutakin makeata saatavana.

Kumpikin markkinakertoja viittaa Raamattuun ja kristilliseen mytologiaan mutta erilaisessa sävyssä. *Kehitys*-lehden kertojalle alkoholi on personifioitu ”pimeyden ruhtinas”, joka markkinoilla onnistuu viettelemään monia nuoria miehiä nauttimaan ”ehkä ensi kertaa

väkijuomia”. *Savo-Karjalaisen* kertoja taas kuvailee lempeän ironisessa sävyssä maalaismiehen syntiinlankeemusta hedelmäkojun ääressä: ”[R]aappaisee korwansa taustaa, kilistelee rahoja taskussaan ja miettii miten paljon menisi hänen Muurikkinsa hinnasta, jos hiukan maistaisi kiellettyä hedelmää. Siinä hän seisoo ja raappii, kunnes wihdoin hakee lantit housunlakkaristaan ja saa hänkin hiukan markkinaomenia maistaaksensa.” Molemmat kertomukset välittävät kuvan markkinoiden ihmisvilinästä, joka tarjoaa uusia ja arvaamattomia vaaroja ja mahdollisuuksia. *Savo-Karjalaisen* kertojalle tämä on virkistävää ja kiehtovaa, *Kehitys*-lehden kertojalle taas pelkästään uhkaavaa ja vahingollista.

Edetessäni analyysin seuraavalle tasolle esitän kysymyksiä näiden tekstien tuottamisprosessista ja siihen liittyvästä vuorovaikutuksesta. Itse kertomukset antavat hyvin vähän tietoa niiden kirjoittajista, mutta välillisesti voin päätellä molemmat kirjoittajat miehiksi. Savokarjalaiseen osakuntaan kuului vain miehiä ja lähes kaikki *Kehitys*-lehden kirjoittajat olivat miespuolisia.

Savo-Karjalaisen markkinakertomus on julkaistu ilman nimimerkkiä. Osakunnan muiden aineistojen perusteella olen löytänyt kirjoitukselle kaksi tekijäehdokasta. Toinen heistä on Matti Kurikka (1863–1915), jonka osakuntalehdissä julkaisemat kirjoitukset muistuttavat tyyliältään markkinakertomusta.[8] Hän oli varakkaan inkeriläisen talonpojan poika, joka pääsi Helsinkiin oppikouluun ja yliopistoon. Kurikka tuli sittemmin tunnetuksi sosialistipoliitikkona ja toimittajana. Toinen mahdollinen kirjoittaja on Viljami (Alfred William) Juutilainen (1866–1917), joka kuului toimituskuntaan syksyllä 1886. Hän oli siltavoudin poika Sulkavalta, joka opiskeli yliopistossa saksaa ja ranskaa ja teki elämäntyönsä kielten lehtorina Savonlinnan lyseossa.

Kehitys-lehden markkinakertomuksen kirjoittajan nimikirjaimiksi on merkitty K.M. Näiden nimikirjaimien taakse kätkeytyy yksi lehden ahkerimmista kirjoittajista, jonka henkilöllisyyttä en kuitenkaan ole pystynyt varmasti selvittämään. Vuosien 1890 ja 1896 jäsenluetteloista ei löydy ketään näihin nimikirjaimiin luontevasti sopivaa henkilöä, mutta päätellen eräiden K.M:n kirjoitusten sisällöstä hän voisi olla lehden pitkäaikainen päätoimittaja, kirjaltaja Karl Skogster (myöh. Soidinsalo, 1868–1937). K.M:n ja Karl Skogsterin pyörämatkakertomuksissa *Kehitys*-lehdessä sekä kirjaltajien liiton painetussa *Gutenberg*-lehdessä on näet paljon yhteneväisyyttä. En ole löytänyt selkeää perustelua sille, miksi Karl Skogster olisi käyttänyt nimikirjaimia K.M., mutta mahdollisesti M. voi olla lyhennys Skogster-nimen omatekoisesta, metsään viittaavasta suomennoksesta. K.M:n kirjoitusten sisällöstä voin päätellä, että hän liikkui sivistyneistön ja työväestön välimaastossa. Markkinakertomuksen vahvat moraaliset asetelmat ja kirjoitusasun kömpelyydet viittaavat suhteellisen niukasti koulutusta saaneeseen kirjoittajaan. K.M. edusti *Kehitys*-lehden kirjoittajien joukossa selvimmän kristillistä maailmankatsomusta ja vakavahenkistä raittiusretoriikkaa, vaikka hän toisaalta tuotti lehteen myös kevyempää aineistoa. K.M. suomensi *Kehitys*-lehden kolmiosaisen jatkokertomuksen *Historiallinen suudelma* (15.2.1892–16.3.1893). Samaan numeroon, jossa markkinakuvaus ilmestyi, hän oli lainannut *Suomen Viikkolehdestä* kepeän tarinan ”Sulhasten kirjasta”.

Mikkelin markkinoilla

Kolmas esimerkkiteksti vie meidät Mikkelin markkinoille keväällä 1906. *Wirittäjä*-lehden markkinakertomus on sellaisenaan pieni kertomus, joka voisi kuulua myös tyyppiin ”kertomuksia ei-mistään”. Esitän sen tässä kokonaan:

Mennyttä on nyt aika ja ei muuta kuin muisto jälellä. Tuo vuoden suuri juhla oli ja meni kaikkine touhuneen ja päivineen. Olikin siinä touhua kerrakseen. "Markkinat" joista paljon puhuttiin ja paljon toivottiin. niin tulikin viimein ne toivotut "markkinat" ja se vielä erittäin joita suosi niin kaunis ilmakin, jota minäkin ajattelin itsekseni, "kyllä minäkin menisin jos ilma myöten antaa, ettei pyry vaan kiusaa tekisi" ja siinä minunkin toivoni toteutui kuin oli ilma mitä ihanin ja kaunis. Mutta markkinat niistähän puhe olikin eikä muusta kyllä ne olikin nimensä arvoiset, siltä se alkoi näyttää kun lähemmäksi tulin tuota "pyhää mikkeliä". Ja alkoi rintani tykyttää sydämeni pamppailulla sillä näet olen lähtenyt ensikerran markkinoille ---. Paljonpa oli siellä nähtävää ja kuunneltavaa jotta silmäni oli huijeta ja korvistani kuulo mennä sekaisin, siellä ei osannut kunnon mennä päin mihinkään, sillä sitä oli kuin suuren posetin tai minkä instrumentin keskellä jota kovasti kammista käännettään, oli siellä jos jonkinlaista soittokojetta niin että ilma oli yhtenä ainoana konserttimerenä. Oli siellä suuren myllyn tapanen veitikka, joka pyöri niin vimmatusti ympäri, että olin vähällä tukehtua siitä ilman painosta joka siinä mylläkässä syntyi, kysyin eräältä herrasmieheltä mikähän kuje tuo mahtaa olla? jota arvelin sen myllyn omistajaksi, hän sanoi sen olevan "karusellin" tai huvipaikan, sen minä vaan näin että toisia siihen meni kuin vauhti hiljeni ja toisia tuli pois ja sitä kesti kaiken pitkän päivän ja kuka sen tiesi kuinka kauvan se myllytti yötä kuin läksin iltasella kotia kohden.

Sepä minua oikein ihmetytti, kun kirkasta aurinkoa vastaan katselin noita neitosia jotka naurusuin salavihkaa katselivat ihmisjoukkoon, jossa joukossa minäkin töllistelin ihmettelin ja tuumin mielessäni että markkinat nämä todellakin ovat.

Kun ilta alkoi lähemmäksi tulla niin silloin se rinkilän kauppa kävi, kun pojat ostelivat neitosille suuria rinkiä kun suon juurikkaita jotta tytöillä oli täysi kantamus saattaa kuormien luota pois. Mutta minä en hirvinyt sanoa kellekään, että otatkos rinkilää jos ostan? Ajattelin että kun tulen huomenna, niin olen minäkin reilu poika kun toisetkin, huomeen tulikin tallustelin yhtä turhaan kuin eilenkin päivä meni ja siinä kaikki.

Tämä kertomus poikkeaa kahdesta muusta esimerkkitekstistä myös siinä mielessä, että kertoja esiintyy koko ajan minä-muodossa ja kertoo omasta toiminnastaan, omista tunteistaan ja kokemuksistaan. Kuitenkin niin keskeinen tieto kuin kertojan sukupuoli selviää vasta viimeisillä riveillä.

Tekstiin sisältyy paljon metakerronnallista ainesta, jossa pohditaan kertomisen ongelmia. Alussa kertoja luo odotuksia kertomuksesta kuvaillessaan tapahtumien muistamista ja ennakointia. Nämä odotukset eivät kuitenkaan toteudu. Markkinoilla kertoja on kyllä vaikuttanut uusista elämyksistä, mutta hänellä ei oikein riitä sanoja niiden kuvaamiseksi. Hän oppii kuitenkin uuden sanan "karuselli". Kertoja katselee tyttöjä ja suunnittelee rinkelin tarjoamista, muttei uskalla toteuttaa toivettaan tänään eikä huomennakaan.

Kertoja voisi olla yksi *Savo-Karjalaisen* tai *Kehitys*-lehden kertojien havainnoimista ujoista ja kokemattomista maalaispojista. Hän ei joudu putkaan eikä turmion teille, mutta ei myöskään saa edes niitä viattomia nautintoja, joita markkinoilla olisi tarjolla: hän ei uskalla nousta karuselliin eikä ostaa tytöille rinkeleitä, vaan joutuu palaamaan kotiin tyhjin toimin. Se, minkä piti olla vuoden suuri tapahtuma, mahdollisuus uusiin kokemuksiin ja seikkailuihin on hänelle vain nolosti päättyvä episodi. Hän ei osaa kokea kokemusta eikä rakentaa

siitä kertomusta.

Onko tämän kertomuksen ”huonous” taitamattomuutta, tietoista itseironiaa vai sekoitus molempia? Vai voisiko se kenties olla parodiaa taitamattoman kirjoittajan tekstistä? Voisiko todellinen kirjoittaja olla kirjallisesti taitava nuori nainen? Kirjoittajaksi merkitty nimi-merkki ”Punkaharju” ei sinänsä anna vihjeitä kirjoittajasta.

Wirittäjän kirjoittajakunta vaihtui tiheästi, ja kaikille pyrittiin antamaan vuorollaan mahdollisuus toimitustyöhön. Toisaalta tämä mahdollisuus oli myös velvoite. Tällainen vuorottelu oli tyypillistä käsinkirjoitetuille lehdille. (Salmi-Niklander 2004, 102–103, 125–126.) Mitä ilmeisimmin markkinakertomuksen todellinen kirjoittaja on miespuolinen, sillä *Wirittäjän* neljännelle numerolle oli valittu viisi miestoimittajaa.[9] Näistä puuseppä Albin Kovanen (s. 1876), Hjalmar Hartonen (s. 1884) ja Ferdinand Pulkkinen olivat olleet seuran jäseniä vuodesta 1901 lähtien, kun taas Ferdinand ja Juhani Wesalainen (ehkä veljekset?) olivat liittyneet vasta vuonna 1906. Kirjoittajan epävarmuus viittaa siihen, että hän voisi olla toinen Wesalaisista, jotka katosivat seuran jäsenluettelosta parin vuoden jälkeen.[10]

Wirittäjän helmikuun numerossa (1) 1906 nimimerkki ”Tuulikki” pohti nuorisoseuraan kohdistuvia ennakkoluuloja: seuran jäseniä syytetään ylpeiksi ja itseensä sulkeutuneiksi, minkä kirjoittaja myöntää olevan osittain totta:

Sillä seuran jäsenten, joitenka tulisi veljinä ja siskoina taistella myrskyjä vastaan, ei tulisi alentaa itseään niin ajattelemattomaksi että sanoo: kuinka minä voin hänen kanssaan hän kun on vain renki ja palveliatar, eli hän ei ole puhdasmaineinen! Ihmisiähän ne ovat hekin ja kovimman päivän helteen kantavat. Siinä mielessä tulee niin moni nuorukainen sysätyksi pois seuran läheisyydestä, sillä kun hän näin kuulee sanottavan niin varmaa on että hän mieluummin pakenee sinne missä häntä ei ylönkatsota. Näin käy etenkin niille, jotka eivät vaarojen kaltevilla pinnalla pysy horjumatta. Ja näitä juuri tulisi auttaa kohoamaan, eikä hylkiä ja painaa yhä alemmas.

Kuuluiko markkinakertomuksen kirjoittaja niihin nuoriin maatyöläisiin ja maattomiin, joita haluttiin houkutelua seuraan? Hänen tyyliinsä muistuttaa sitä oppimattomien kansanmiesten kirjetyyliä, jota parodioitiin muutamissa *Wirittäjän* kirjoituksessa. Numeron 1 (helmikuu 1906) kirje-parodia ”Aatami Tossavaisen kirje rakkaalle Armiidalleen” tekee yksinkertaisen maalaismiehen naurunalaiseksi:

*Nyt otan minä tämän ruostuneen pännän käteeni ja pistän tuohon haalistuneeseen läkkihorniin ja aion sinua lähestyä näillä muutamilla ratilla ja saan tietä antaa että päätäni pakottanut josta samaa kallista Herran lahjaa toivon sinullekin, rakas Armiitani. Samalla saan myös ilmoittaa, että meille eilen poiki lehmä, se Mustikki, jota sinä viime täällä käydessäsi niin hellästi taputelit, hellemin kun minua, niin että tulin aivan mustasukkaiseksi. Se on vasikka on muuten valkean kirjava lehmä. Ei minulla muuta ilmoitettavaa ollutkaan. Kirjoitathan minulle joku rivi Sinun
Aatami Tossavainen
Hyvä maineinen*

Markkinakertomusta taas seuraa samassa numerossa ”Pieni rakkauden romaani rakkaalle Kaisulleni”, jossa hehkutetaan epäsuhtaisilla koukeroisilla kielikuvilla:

”Teidän lempeät silmäyksenne ovat lumonneet minun. Ne ovat niin läpitunkevia kun tykinluoti, että ovat repineet sydämeni riekaleiksi, niin että se on nyt kuin hakatusta lihasta tehty makkara, vaikka tähän asti se on ollut eheä ja rääpimätöin. Sinä olet se imupaperi, johon lempeyteni imeytyy ja se lempi, johon sydämeni hukkuu.”

Markkinakertomuksen kirjoitusasusta voi päätellä, että kysymyksessä on kokematon ja varsin niukasti koulutusta saanut kirjoittaja. Olen kuitenkin sillä kannalla, että kirjoittajan taitamattomuus on osittain itseironiaa. Ei esimerkiksi vaikuta aivan uskottavalta, että kirjoittaja ei todellisuudessa olisi tuntenut sanaa ”karuselli”.^[11] Oletan, että kirjoittaja voisi olla nuori renki, joka on värvätty nuorisoseuraan ja velvoitettu vuorollaan kirjoittamaan seura-lehteä. Itseironia voi olla reaktio keskusteluyhteisön antamiin ristiriitaisiin viesteihin. Maatyöläisiä ja mökkiläisten lapsia pyrittiin saamaan mukaan, mutta heihin suhtauduttiin alentuvasti ja yksinkertaisten maalaisten kustannuksella naurettiin. Monet talollisten lapsista olivat käyneet ainakin kansakoulun, jotkut myös Otavan kansanopiston.

Mallikertomuksien säröilyä

Edetessäni analyysin kolmannelle tasolle suhteutan markkinakertomukset oman aikansa vallitsevaan ideologiseen retoriikkaan ja kulttuurisiin mallikertomuksiin. *Savo-Karjalaisen* markkinakertomuksella on selvästi tunnistettava kaunokirjallinen esikuva: J.W. Goethen klassinen kuvaus Rooman karnevaaleista, johon sisältyy samankaltaisia pieniä dramaattisia sisäkertomuksia ja moniaistista kuvailua. Myös kertomuksen me-muoto viittaa Goethen kerrontaan: ”Näimme omin silmin läheltä yhden tuollaisen taistelun [konfettisodan], jolloin vastapuolet ammusten loputtua paiskasivat kullatut korinsa toistensa naamaan, välittämättä vartijoiden huudoista – nämä kun itsekin joutuivat kiivaiden hyökkäysten kohteeksi” (Goethe 1999, 341).

Kiinnostavaa on se, mitä tästä markkinakertomuksesta puuttuu: kielitaisteluun, kansallisuusaatteeseen ja kansansivistykseen liittyvät teemat, kommentit ja mallikertomukset, jotka ovat hyvin keskeisiä *Savo-Karjalaisen* kirjoituksissa 1880-luvun alkupuolella, eivät tule esille ollenkaan. Markkinat riisuvat turhat estot ja muodollisuudet ylioppilaista ja porvarisneideistä sekä turhan varovaisuuden ja saituuden maalaisihmisistä. Kertoja nauttii täysin siemauksin pienistä aistinautinnon ja vapaan urbaanin seurallisuuden hetkistä karussa pohjoisessa kaupungissa. Vaikka hänen havaintonsa perustuvat todellisiin kokemuksiin, hän rakentaa niistä oman fiktionsa pohjoisesta karnevaalista.

Raittiusyhdistys ”Tähden” *Kehitys*-lehden kirjoittajan taas argumentoi hyvin vahvasti markkinoita vastaan, jotka hän näkee vain ”pimeyden ruhtinaan” ja välillisesti kapakoitsijoiden voitontavoittelun välineinä. Hänen kuvauksensa edustaa tyypillistä raittiusideologian mallikertomusta. Raittiusretoriikka kuitenkin säröilee, kun kertoja innostuu kuvailemaan kapakoiden kauhuja – jotka alkavatkin näyttää houkuttelevilta. K.M:n tyyli hioutui vähitellen, ja myöhemmin hän kuvasi omia kokemuksiaan polkupyörämatkoilta halki Etelä-Suomen ilman moraalisia asetelmia.

Hiirolan nuorisoseuran *Wirittäjä*-lehden kirjoittaja taas rikkoo sortovuosien ja suurlakon jälkeisen nationalistisen retoriikan malleja, joista lehdessä on monia esimerkkejä. Vuoden 1906 ensimmäisissä numeroissa kokemuskertomukset ovat täynnä isänmaallisen retoriikan metaforista kuvastoa. Nimimerkki ”Viirin” kertomus ”Talvi” (*Wirittäjä* 1/1906) alkaa kuvauksella kertojan yksinäisestä metsäretkestä kuutamoisena talvivyönä. Revontulia ihme-

tellensä hänen mieleensä nousevat isänmaalliset tunnelmat:

Näitä kaikkia katsellessani tulin ajatelleeksi, voisinkohan koskaan jättää isänmaatani muuttamalla jonnekin vieraalle maalle, sillä kuinka voisinkaan olla rakastamatta tätä kansaa ja maata, jonka henki on niin rikas ja runollinen. Se on luonut itselleen oman kansallisen runouden ja soittokoneen, tuon surullisesti soivan kanteleen, jonka säestäessä ihminen laulelee surujansa häntä ympäröivälle kauniille luonnolle. – Otsansa hiessä ovat esi-isät täällä työtä tehneet jättääkseen lapsilleen viljavamman maan. Kelpo poikina ovat he verellensä puolustaneet maatansa ja omaa vapauttansa.

Vuoden 1905 suurlakon jälkeen koko Suomi oli henkisessä kiihtymystilassa, jota voisi kuvailta Michel Vovellen (1988, 5–6) sanoin: ”Vallankumouksellisella hetkellä ideologia valloittaa mentaliteetit, läpäisee ne ja työntää ne yli laidan”. Samaan aikaan kuitenkin yhteiskunnalliset ristiriidat kärjistyivät, ja monet kokivat isänmaallisen hehkun vieraaksi. [12] Tuossa tilanteessa *Wirittäjän* ”hukkareissun” vaatimaton kuvaus voi toimia vastakertomuksena nationalistiselle mallikertomukselle. Se voi ainakin viedä asett käsitä niiltä itse-tietoisilta talollisten tyttärltä ja pojilta, jotka olivat nuorisoseuran johdossa ja jotka suhtautuivat maattomiin ja maatyöläisiin joko avoimen halveksuvasti tai suojelevaltisesti. Ironia on taitolaji, mutta on parempi ironisoida itseään kuin jättää se muiden iloksi.

Yhteisölliset tapahtumat ja yksilöllinen kokemus

Kolmen markkinakertomuksen vertaileva analyysi osoittaa, että pienten kertomusten tutkimusmetodi antaa luovasti sovellettuna uusia näkökulmia myös historiallisten aineistojen analyysiin. *Muistitietotutkimus*-kirjan artikkelissani (2006a) olen esittänyt tekstianalyysin perustaksi neljä kysymystä: kuka kertoo mitä, miten ja miksi? Bambergin ja Georgakopoloun analyysimalli etsii vastauksia samoihin kysymyksiin vaikka eri järjestyksessä. Kirjoitettujen tekstien analyysissä täytyy ottaa huomioon myös kirjallisen ilmaisun mahdollistamat monimutkaisemmat kerronnalliset keinot: puhujan roolien sijasta on tarkkailtava kertojaposisioita. Myös kertojien omia kokemuksia ja paikallisia tapahtumia käsittelevät, näennäisen yksinkertaiset ja yksitasoiset kertomukset kytkeytyvät kirjallisen kerronnan traditioihin ja malleihin. Pienten kertomusten tutkijat ovat pitäneet fiktiivöimistä suurten kertomusten tyyppillisenä piirteenä (Freeman 2006, 133), mutta kirjoitetussa kerronnassa se liittyy vahvasti myös tapahtumakerrontaan ja pieniin kertomuksiin.

Selvittäessäni markkinakertomuksiin liittyvää vuorovaikutusta olen pohtinut kirjoittajien todellista henkilöllisyyttä, vaikka en ole löytänyt lopullisia vastauksia. Nämä pohdinnat ovat tärkeitä, mutta vielä olennaisempaa on tarkastella tekstien tuottamiseen liittyvää vuorovaikutusta. Käsikirjoitetut lehdet kirjoitettiin yhteisölle ja kirjoittajien yksilöllinen identiteetti hämmärytettiin tietoisesti. Dialogisuus ja kollektiivisuus liittyvät olennaisesti niiden tuottamisprosessiin.

Kaikissa kertomuksissa rakennetaan ja koetellaan identiteettejä. *Kehitys*-lehden kertoja pyrkii vahvasti identifioimaan itsensä raittisiin kunnan kansalaisiin ja kristittyihin sekä ulkoistamaan itsestään juoppouden, ahneuden ja nautinnonhalun. Kuitenkin markkinat asettaa hänet itsensä uhkaavaan toiseuden tilaan. *Savo-Karjalaisen* markkinakertoja taas asettuu omassa yhteisössään ulkopuoliseksi havainnoijaksi ottaen antropologin, reporterin tai tutkimusmatkailijan roolin. *Wirittäjän* nuori mieskertoja taas asettuu itse marginaaliin, naurun ja surkuttelun kohteeksi.

Yhtä hyvin kuin käsinkirjoitettuja lehtiä, vuorovaikutteisuus koskee myös pöytäkirjoja ja historiikkeja, joita käytetään yleisesti historian tutkimuksen lähteenä. Olen käyttänyt niitä tässä vertailuaineistona, mutta nekin voitaisiin nostaa kerronnallisen analyysin keskiöön. Pöytäkirjat ovat yhtä lailla vuorovaikutuskerrontaa kuin käsinkirjoitetut lehdet.

Savo-Karjalaisen ja *Kehitys*-lehden markkinakertomukset nostavat esille sellaisia jännitteitä, joita edelleen pohditaan keskusteltaessa suomalaisista yhteisöllisistä juhlista ja niiden lieveilmiöistä. Luonteva urbaani seurallisuus ja suomalainen karnevaali ovat kulttuuri-ilmiöitä, joista vielä tämän päivän suomalaiset kaupunkitutkijatkin voivat vain haaveilla. Edelleen on niitä, joiden mielestä markkinat ja karnevaalit olisi tarpeettomina lopetettava. *Savo-Karjalaisen* markkinakertomus on esimerkki historiallisesta vaihtoehdosta, joka jäi toteutumatta. Olisi houkuttelevaa olettaa se juuri Matti Kurikan kirjoittamaksi: hänen haaveensa ja visionsa eivät saaneet vastakaikua omiana aikanaan eivätkä toteutuneet Suomessa sen paremmin kuin Australian tai Kanadan utopistisissa yhteisöissä. *Wirittäjä*-lehden ”luuserikertomus” Mikkelin markkinoilta edustaa myös kaikessa vaatimattomuudessaan erästä suomalaisen kerronnan traditiota, jonka kaunokirjallinen jatkumo ulottuu Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* (1870/1873) kaupunkimatkakuvauksista Mikko Rimmisen *Pussikaljamaaniin* (1999). Kirjallisten konventioiden, yhteisöllisten tapahtumien ja yksilöllisten kokemusten vuorovaikutuksesta kasvavat pienten kertomusten suuret merkitykset.

Viitteet

[1] Nuorisoseuroja on tutkinut mm. Jaakko Numminen (1961); osakuntia Martti Ruutu (1939) ja raittiusseuroja Irma Sulkunen (1986).

[2] Salmi-Niklander 2004, 173–174, 385–393, 442–443. Esimerkiksi Karkkilan työläisnuorten toimittaman *Valistaja*-lehden kertomus ”Eräs muistelmä kesän ajalta” (1919) herättää odotuksia rakkauskertomuksesta ja draamaattisista tapahtumista, mutta rikkoo niitä jatkuvasi. Nimitän tätä tekstiä ”pseudokertomukseksi”. (Salmi-Niklander 2004, 390–391.)

[3] Mallikertomus voidaan määritellä joko rajatun kertojan positioksi kertomuksen sisällä tai laajemmin suhteessa odotuksia luoviin metakertomuksiin ja ”suuriin kertomuksiin”. (Bamberg 2004, 359–361.)

[4] Esimerkiksi kaksi Högforsin sos.dem. nuoriso-osaton *Valistaja*-lehden keskeistä toimittajaa, Paavo Saaristo ja Väinö Åberg, käyttivät samaa nimimerkkiä ”Havaintojen tekijä”. Olen kuitenkin voinut hahmottaa heidän kirjoittajaprofiilejaan käsialavertailujen avulla. (Salmi-Niklander 2004, 438–439.)

[5] *Kehitys* ja *Wirittäjä* ovat laajimmat ja täydellisimmät raittius- ja nuorisoseurojen käsinkirjoitettujen lehtien kokoelmat, jotka olen löytänyt arkistoista. *Wirittäjä* ilmestyi käsinkirjoitettuna ja myöhemmin monisteena vuoteen 1958 saakka.

[6] Sekä *Valistaja*-lehdessä että raittiusyhdistys Tähdessä *Kehitys*-lehdessä tapahtumakerronta, erityisesti matkakertomukset lisääntyivät eräiden yksittäisten kirjoittajien aloitteesta, jotka kirjoittivat niitä itse ja myös rohkaisivat muita kirjoittamaan omista kokemuksistaan. (Salmi-Niklander 2004, 314–340; 2005, 89–91.)

[7] Olen selvittänyt Karl Skogsterin (1868–1937) elämänvaiheita ja kirjoituksia Kirjaltajain liiton *Gutenberg*-lehdessä, ja ne ovat auttaneet tulkitsemaan myös *Kehitys*-lehden tekstejä.

[8] Kurikka julkaisi syksyllä 1886 *Savo-Karjalaisessa* myös kertomuksen ”Papirossi. Leiri-muistelmä” (2.10.1886, kirjoittanut M.K.), joka tyyliltään muistuttaa markkinakertomusta.

[9] Numero 3/1906 oli käytännössä neljäs, sillä vuoden ensimmäinen numero oli määritelty

joulunumeroksi.

[10] Suurlakon jälkeisinä vuosina Hirolan nuorisoseuran jäsenmäärä kasvoi nopeasti: vuonna 1905 jäseniä oli 18, vuonna 1906 34 ja vuonna 1908 jo 55.

[11] Ensimmäinen julkiseen käyttöön tarkoitettu markkinakaruselli tuotiin Turkuun 1843, 1850–60-luvulla karuselleja oli Helsingin puistoissa (Hirn 1986, 15, 45, 57.)

[12] Suurlakon jälkeistä ilmapiiriä ja erilaisia aikalaistekstejä käsitellään tuoreessa antologiassa *Kansa kaikkivaltias* (Haapala & al. 2008.)

Lähteet ja kirjallisuus

Kansalliskirjasto, käsikirjoitusosasto

Savokarjalainen osakunta

Osakuntalehti *Savo-Karjalainen* 1886

Pöytäkirjat

Raittiusyhdistys ”Tähti”

Seuralehti *Kehitys* 1891–1893

Mikkelin maakunta-arkisto

Hirolan nuorisoseuran arkisto

Seuralehti *Wirittäjä* 1906

Pöytäkirjat

Jäsenluettelot

Mikkelin maaseurakunnan kirkonkirjat

Kirjallisuus

Bamberg, Michael 2004: Considering counter narratives. Teoksessa Bamberg, Michael & Andrews, Molly (eds.) *Considering Counter-Narratives. Narrating, resisting, making sense.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 351–371.

Bamberg, Michael 2006. Stories: Big and small. Why do we care? *Narrative Inquiry* 16 (1), 139–147.

Bamberg, Michael & Georgakopolou, Alexandra 2008. Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text & Talk - An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse Communication Studies* 28 (3), 377–396.

Bruner, Edward 1986. Experience and its Expressions. Teoksessa Bruner, Edward & Turner, Victor (eds.) *The Anthropology of Experience.* Urbana: University of Illinois Press, 1–9.

Darnton, Robert 1996. *The Forbidden Best-Sellers of Pre-revolutionary France.* New York & London: W.W. Norton & Company.

Darnton, Robert 2000. An Early Information Society. News and the Media in Eighteenth-Century Paris. *American Historical Review* 1(105), 1–35.

Dilthey, William 1976. *Selected Writings.* Cambridge: Cambridge University Press.

Dolby Stahl, Sandra 1989. *Literary folkloristics and the personal narrative.* Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

- Ezell, Margaret J.M. 1999. *Social Authorship and the Advent of Print*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
- Freeman, Mark 2006. Life “on holiday”? In defence of big stories. *Narrative Inquiry* 16 (1), 131–138.
- Georgakopoulou, Alexandra 2007. *Small stories, Interaction and Identities*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Goethe, Johann Wolfgang 1992 [1886–1963]. *Italian matka päiväkirjoineen*. Valikoiden suomentanut Sinikka Kallio. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.
- Haapala, Pertti & Löytty, Olli & Melkas, Kukku & Tikka, Marko (toim.) 2008. *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- Hirn, Sven 1986. *Kaiken kansan huvit. Tivolitoimintaamme 1800-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Labov, William & Waletzky, Joshua 1967. *Narrative analysis: Oral versions of personal experience*. Teoksessa Helms, J. (ed.) *Essays in the Verbal and Visual Arts*. Seattle: University of Washington.
- Laitinen, Marja 1992. *Mikkelin yhdistyselämän historia*. Teoksessa Vihola, Teppo (toim.), *Mikkelin maalaiskunnan kirja. Mikkelin maalaiskunta ja maaseurakunta*, 471–508.
- Numminen, Jaakko 1961. *Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I. Vuodet 1885–1905*. Keuruu: Otava.
- Rimmon-Kenan, Shlomith 1991 [1983]. *Kertomuksen poetiikka*. [Narrative Fiction. Contemporary Poetics]. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ruutu, Martti 1939. *Savo-Karjalaisen osakunnan historia II. 1857–1887*. Porvoo & Helsinki: WSOY.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2002. *Pahan tytön viimeiset sanat. Työläisnuorisoliikkeen sukupuolikeskustelua 1900-luvun alkupuolella*. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Honkatukia, Päivi (toim.) *Tulkintoja tytöistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 185–206.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2004. *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2005. *Käsin kirjoitettua. 1800-luvun lopun nuoret naiset historian opiskelijoina ja tulkitsijoina*. Teoksessa Katainen, Elina & Kinnunen, Tiina & Tuomaa, Saara (toim.) *Oma pöytä. Naiset historian kirjoittajina Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 75–97.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2006a. *Tapahtuma, kokemus ja kerronta*. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 199–220.
- Salmi-Niklander, Kirsti 2006b. *Manuscripts and Broadsheets. Narrative Genres and the Communication Circuit among Working-class Youth in Early 20th-century Finland*. *Folklore* 33, 109–126.
- Squire, Corinne & Anrews, Molly & Tamboukou, Marie 2008. *Introduction: What is narrative research?* Teoksessa Andrews, Molly & Squire, Corinne & Tamboukou, Marie (eds) *Doing Narrative Research*. Los Angeles & London & New Delhi & Singapore: Sage, 1–23.
- Sulkunen, Irma 1986. *Raittius kansalaisuskontona: raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Turner, Victor 1986. *Dewey, Dilthey and Drama. An Essay in the Anthropology of Experience*. Teoksessa Turner, Victor & Bruner, Edward (eds.) *The Anthropology of Experience*

rience. Urbana: University of Illinois Press, 33–44.

Vovelle, Michel 1988 [1985]. Revolutionens mentalitet. Samhälle och tänkande under franska revolutionen. (La mentalité révolutionnaire. Société et mentalités sous la Révolution française.) Stockholm: Arbetarkultur.

Kirsti Salmi-Niklander on folkloristiikan dosentti ja Suomen Akatemian tutkijatohtori Helsingin yliopistossa. Tämä artikkeli on kirjoitettu Suomen Akatemian tutkijatohtorin hankkeessa "Käsinkirjoitetut lehdet vaihtoehtoisena julkaisumuotona 1800-luvun ja 1900-luvun alun Suomessa" (hankenumero 1115249).